

QUATRE DÈCADES DE CONFLICTES TERRITORIALS I MOBILITZACIONS CIUTADANES A LA MARINA ALTA

RESUM: En aquest primer capítol presentem el dossier monogràfic sobre conflictes territorials i mobilitzacions ciutadanes en les darreres quatre dècades a la Marina Alta, on assenyallem la metodologia, els objectius de l'estudi i les principals preguntes d'investigació. S'inclou un mapa d'ubicació dels principals conflictes tractats en la revista.

PARAULES CLAU: Marina Alta, mobilitzacions ciutadanes, conflictes, territori-societat, moviments Salvem, *bombolla immobiliària*.

1. Introducció

Des de fa 25 anys, la revista d'investigació i assaig de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta *Aguaits*, ha donat a conèixer diversos aspectes de la realitat i el passat de la nostra comarca. En els 31 números publicats, són molts els investigadors que han analitzat aspectes de la Marina Alta que ens han ajudat a comprendre millor la nostra realitat i la nostra història. El present número de la revista *Aguaits* del 2013, és un dossier monogràfic sobre conflictes territorials i mobilitzacions ciutadanes en les darreres quatre dècades a la Marina Alta, confeccionat per un grup de joves investigadors arrelats i preocupats per aquest territori.

La comarca de la Marina Alta, ubicada al bell mig d'allò que s'ha conegut recentment com Arc Mediterrani del País Valencià, ha patit una profundíssima transformació estructural i fisonòmica que ha substituït i remodelat les activitats econòmiques tradicionals a favor del fenomen turístic de masses. Una qüestió ben coneguda i analitzada en el propi àmbit econòmic, territorial i mediambiental de quasi tota la geografia del món occidental.

Es podria dir que l'especialització turística de la Marina Alta des dels anys seixanta i setanta, en tota la seua complexitat, l'ha feta partícip d'una crònica

de canvi i construcció d'un territori "nou". Una "nova comarca", sobretot si la comparem amb el que ha estat al llarg de la seua història. Com diu Moncho J. (2008:31): "fa cinquanta o seixanta anys, la percepció que els habitants de la Marina Alta teníem de nosaltres mateixos, responia a genèrics majoritaris com aquests:

- Som llauradors.
- Som valencians.
- Som cristians".

Els autors del dossier monogràfic de la Revista *Aguaits* del 2013, partim del pes específic atorgat a fets històrics i polítics tan destacats com l'aparició del Pla d'obertura i estabilització d'època franquista (1959), o el protagonisme del vell Ministeri d'Informació i Turisme (1951), veritables responsables, amb altres implicacions, d'obrir portes urbanístiques davant la primera llei estatal del Sòl de l'any 1956. Com a botó de mostra, l'aprovació de la famosa Llei de Centres i Zones d'Interès Turístic Nacional (1963), a la qual s'abraçaria el Pla Comarcal de la Costa Blanca i una bona collita de plans generals d'ordenació urbana. Tot plegat, es pot afirmar que aquests antecedents generarien un progrés definit com a "tasca patriòtica del moviment".

La conquesta social derivada de l'època *postfordista* projectada en les famílies espanyoles, prompte generaria una classe mitjana amb nous hàbits i afers derivats del temps d'oci i les vacances pagades. L'ús del vehicle familiar i l'entrada del "turista-divisa", xocaria amb les febles estructures econòmiques i territorials de postguerra, de caire agrícola o pesquer.

Així s'explica l'escassa reacció social i la manca de consciència col·lectiva als nostres pobles, al voltant d'allò succeït amb el nostre territori en les últimes quatre o cinc dècades.

La ciència política, la sociologia i la geografia, estan preparades per descriure i posar en perspectiva territorial i històrica tots dos fenòmens: és a dir, "canvi territorial i reacció social". Als treballs realitzats per geògrafs, arquitectes i ecòlegs al voltant de les transformacions purament territorials, s'obri ara, més que mai, l'oportunitat de comprendre i esbrinar noves interpretacions vinculades amb la conducta social.

El valor del treball que presentem, resideix en trobar els nexes d'unió i els motius causa-efecte que es deriven de la dupla territori-societat, analitzant les diferències històriques dels primers fenòmens registrats, fins a arribar als últims esdeveniments i tendències que reclamen, cada cop, major participació social en la vida pública.

És evident, que les reaccions derivades del binomi "territori-societat" no s'han produït en exclusiva en la nostra comarca. En la resta del País Valencià,

l'Estat i altres llocs del món occidental, s'han vist nombroses reaccions i mobilitzacions de la població davant decisions més o menys agressives amb el territori. Seria per exemple, la pròpia història de l'ecologisme.

En el nostre àmbit mediterrani, existeixen algunes publicacions i estudis que han fet recerca i divulgació del que exposem. És el cas de l'*Anuari Territorial de Catalunya*, editat per la Generalitat, Diputacions provincials i la Societat Catalana d'Ordenació del Territori. En terres valencianes no hi trobem, al marge dels estudis universitaris, aquest tipus d'anàlisi, ja que aquests treballs són elaborats precisament per les administracions públiques, promotores en molts casos d'actuacions ben conflictives. No obstant això, el nivell de maduresa social valencià comença, mica en mica, a ser conegut gràcies a algunes edicions realitzades per grups com el Col·lectiu Terra Crítica, Escola Valenciana, o plataformes pseudo-polítiques com Espai Plural. A més a més, cal destacar les nombroses associacions culturals i ecologistes que busquen finançament per als seus treballs i reivindicacions. També hem vist en tota la nostra geografia, la presència de grups socials darrere del fenomen conegut com Salvem¹, del qual es podrien escriure moltes pàgines i que abordem al propi document.

El sociòleg Rafael Xambó, en el pròleg del llibre de Xavier Ginés sobre moviments socials i mitjans de comunicació al País Valencià, diu: “existeix una nul·la atenció als moviments socials per part de les ciències socials degut a dos raons fonamentals: per una banda, la joventut d'aquesta disciplina i els pocs efectius i recursos per fer front a les necessitats de coneixement, i per una altra, el procés d'institucionalització acadèmica, la creixent dependència dels encàrrecs governamentals i les grans corporacions”. Xambó afirma que algunes entitats “no pagarien recerques socials sobre la destrucció del territori quan estaven participant econòmicament i activament en les pràctiques depredadores que impulsaven els PAI, camps de golf, transvasaments, grans construccions emblemàtiques i supèrflues” (XAMBÓ, 2011: 9-10).

Fins ara, la casuística que acaba per desembocar en reaccions “territori-societat” podria ser, de forma molt resumida, de la manera següent: sorgeixen mobilitzacions ciutadanes, manifestacions, moviments socials, plataformes, associacions de veïns i afectats, grups ecologistes o persones a títol individual

¹ En la ciutat de València han estat diverses les plataformes contestatàries i opositores als models de creixement insostenible del territori. Segons la professora i sociòloga de la Universitat de València, Beatriz Santamarina, les plataformes Salvem sorgides en la capital respondrien a tres models: per un costat, moviments en defensa d'un barri històric (Salvem Belluters i Salvem el Carmen), moviments en defensa d'un espai o edifici (Salvem el Botànic i Tabaquera), i per altre, moviments que apareixen en barris que van ser annexats a València i pateixen l'amenaça de la transformació del territori a causa del procés urbanitzador viscut a Espanya durant les darreres dècades (SANTAMARINA CAMPOS, B. 2008: 125).

que, mitjançant la protesta i una activitat contenciosa durant anys, lluiten oposant-se a la implantació efectiva d'un projecte concret. Projectes que són impulsats o promoguts directament per les administracions públiques, i de forma més encoberta per *lobbies* de naturalesa econòmica.

Comprovem que, en moltes ocasions, una bona participació social més enllà de la pròpia queixa, en qualsevol de les seues formes i expressions, estaria millor resolta si existiren canals i relacions de diàleg permanents.

En el cas de la Marina Alta, es tracta de col·lectius i moviments ciutadans que han aparegut espaiats en el temps, que han participat en determinats processos més o menys conflictius, utilitzant totes les eines que tenien al seu abast en eixe moment. Greuges i litigis que responen a una motivació molt concreta: es prega major protecció dels nostres paratges i entorns, més informació i participació ciutadana en tot allò que és públic. Però no ens oblidem dels casos on la població local es mostra a favor i recolza amb totes les forces aquests creixements, mitjançant la legitimitat que té un partit polític en les urnes.

La clau de tota la fenomenologia assenyalada resideix en esbrinar si el procés observable envers els moviments socials, és en la pràctica, un altaveu que es fa ressò dels danys puntuals cap al territori o les persones, o si aquests moviments són capaços de canalitzar les seues energies, gestant-se i perpetuant-se en el temps com una sana alternativa a les formes de fer política tradicional.

Arribats a aquest punt, ja estaríem en disposició de parlar de l'incipient "governament territorial", concepte procedent de les més recents polítiques europees. Una fórmula que transita des de l'economia, a la ciència política passant per l'administració, amb l'objectiu de procurar una gestió més inclusiva i coresponsable de les qüestions públiques, davant els tradicionals models i mecanismes més impositius o burocràtics (FARINÓS, 2008:12).

2. Metodologia i objectius

L'estudi de casos pels quals apostem, és un mètode d'investigació de gran rellevància per al desenvolupament de les ciències socials, perquè implica un procés d'indagació caracteritzat per l'examen sistemàtic i en profunditat dels sumaris que, d'alguna de les maneres, han tingut repercussió territorial, mediàtica o de reacció social en la comarca de la Marina Alta.

Un dels punts més interessants ha estat el fet de conèixer com funcionen totes les parts del cas per crear les hipòtesis i permetre el contrast de versions. Només així, hem pogut arribar als nivells explicatius en les relacions que són

considerades causals, és a dir, el “canvi territorial”, i la derivada “reacció social”.

La metodologia de recerca i investigació utilitzada, s’ha organitzat en cinc fases ben diferenciades:

1a) La selecció i definició del casos més rellevants a la comarca de la Marina Alta als últims quaranta-cinquanta anys.

2a) Localització de les fonts d’informació i dades. Així, durant el 2012 i 2013, s’ha realitzat una tasca de consulta centrada en arxius d’hemeroteca, butlletins oficials, actes dels plenaries dels ajuntaments estudiats, i diversos materials de les plataformes seleccionades.

3a) Elaboració d’una llista de preguntes i entrevistes amb els actors o persones que puguen testimoniar aquests conflictes.

4a) L’anàlisi i interpretació del grup investigador.

5a) Elaboració i redacció del document.

Una vegada passades totes aquestes fases, el grup arriba a la conclusió que, la qüestió presentada és, per la seua complexitat, abordable tot d’acord amb els enfocaments següents:

- La presentació dels casos des d’un punt de vista descriptiu, redactant un informe detallat del fenomen de manera eminentment gràfica, sense fonamentació teòrica ni hipòtesis prèvies.
- La interpretació de la casuística, aportant descripcions denses i riques amb el propòsit d’interpretar o teoritzar sobre el cas analitzat. El model d’anàlisi és més inductiu, per desenvolupar categories conceptuals que il·lustren, ratifiquen o desafien els pressupostos teòrics.
- L’avaluació dels casos, partint de les descripcions i explicacions, però a més a més, ens permet orientar-nos cap a la formulació de judicis de valor que constitueixen la base per a ajudar a prendre decisions al futur.

El número de la revista s’estructura a partir de set articles que inclouen un pròleg de presentació del catedràtic de geografia humana de la Universitat de València, Joan Romero, expert en geopolítica i governament territorial.

A continuació, s’introdueix aquest capítol, que presenta els diversos enfocaments i la metodologia de recerca, a més dels cinc tipus de conflictes socioterritorials desenvolupats, que són els següents:

- *Infraestructures:* Recull les principals protestes ciutadanes sorgides com a oposició a les noves infraestructures, fent menció entre altres, a la polèmica de les ampliacions del port de Dénia i Xàbia, la controvèrsia dels residus sòlids urbans, el projecte de la dessaladora a Dénia i les subestacions elèctriques de Calp i Dénia, on es detalla el primer dels dos casos. Tampoc s'obliden els casos especials de la carretera del Montgó i la planta asfàltica de Pedreguer.

- *Plans urbanístics:* S'introdueix la problemàtica urbanística general a les nostres terres, analitzant i comparant dos conflictes derivats de plans urbanístics controvertits al llarg de la històrica: el cas del Puig de la Llorença-*Cumbre del Sol*, dels anys vuitanta, i el mediàtic cas "Salvem Parcent", ja en la primera dècada d'aquest segle.

- *Protecció mediambiental:* Encara que també es parteix de causes urbanístiques i d'ordenació territorial, introduïm el concepte de la protecció mediambiental per la seua valoració i posterior protecció. Cap dels espais naturals protegits de la nostra comarca, el Montgó, la Marjal de Pego-Oliva i el Penyal d'Ifac, ha estat al marge dels conflictes socials i les mobilitzacions ciutadanes.

- *Gestió del risc:* *El riu Girona, risc d'inundació i mobilització social.* El sorgiment de la plataforma en defensa del riu Girona després de les pluges torrencials a l'octubre de 2007, l'intensiva activitat des d'aleshores i les repercussions aconseguides per la plataforma en els pocs anys d'existència, fa precís dedicar-li un capítol independent.

- *Gestió dels recursos naturals:* *La guerra de l'aigua.* Relata la forta conflictivitat i les tensions polítiques i socials que es van viure als nostres pobles en la "guerra de l'aigua", en la dècada dels vuitanta i noranta.

El darrer capítol del dossier, ens permet estar en disposició de respondre alguns dels interrogants teòrics clàssics de l'estudi de la protesta i mobilització social a partir de l'estudi empíric dels casos seleccionats. Per què sorgeix el conflicte i la protesta ciutadana, quan sorgeix i quins són els elements que afecten als ciutadans perquè s'organitzen per a la protesta i es mobilitzen per aconseguir els seus objectius, com es desenvolupa l'acció ciutadana al llarg del temps i es construeixen estratègies, discursos i maneres de percebre el món que els envolta. Finalment, per a què la protesta i la mobilització social com a eina de resposta a les repercussions i conseqüències dels conflictes analitzats.

QÜESTIONS MÉS RELLEVANTS INTERROGANTS DE L'EQUIP INVESTIGADOR

- Quins són els factors que originen el sorgiment de la protesta i la mobilització ciutadana en les qüestions territorials?
- La protesta ciutadana ha estat fruit d'interessos particulars o interessos generals?
- Existeix un marc de protesta social sistematitzat en temes de territori?
- Quins són els factors que condicionen el procés d'acció col·lectiva en els diferents conflictes?
- Quines són les repercussions que aconseguixen els moviments i col·lectius estudiats a partir de l'acció de protesta en tot aquest procés de quatre dècades?
- Existeix una nova cultura del territori en la Marina Alta a partir dels casos estudiats?
- Els ciutadans estem veritablement preparats per participar en el govern del territori i en l'elaboració de polítiques públiques locals?
- Quin tipus de participació? Participació flexible, voluntària o reglada?
- Participació: risc de manipulació política, o legitimitat per prendre decisions.
- Les mobilitzacions ciutadanes i els conflictes estudiats han servit per protegir el territori i el medi ambient en la nostra comarca?

Quadre 1. Interrogants de l'equip redactor del dossier monogràfic.

Queda clar doncs, que la intenció d'aquest grup investigador no és altra que recuperar la memòria i posar en solfa els moviments socials i de reacció, sobretot quan parem atenció a allò que està passant als darrers anys en matèria d'urbanisme i d'ordenació del territori. De fet, l'oportunitat que ens marca episodis continus de reacció ciutadana tan recents com el moviment 15 M de 2011, ens permet construir relats des de l'amplitud de mires i la perspectiva històrica dels fets.

L'estudi empíric, objectiu i rigorós de l'activitat contenciosa, els conflictes i les mobilitzacions ciutadanes durant quasi mig segle en molts del municipis que componen la comarca de la Marina Alta, ens sembla un bon punt de partida. Volem conèixer com ha estat el nivell general de la gestió del sòl i del territori, les causes del sorgiment d'aquests moviments socials, i quines són les conseqüències en l'urbanisme, el territori i el medi ambient.

Val a dir que no és intenció d'aquest equip investigador, enaltir gratuïtament aquests moviments en la nostra comarca, però una vegada estudiats els diferents casos, entenem que tenen molt de valor i requereixen del seu reconeixement social. En casos com el del poble de Parcent, han estat fins i tot, palanca de canvi del mapa polític local.

El text pretén fugir del dogmatisme, però no desdenya amb contundència l'aparició de plans, projectes i sobretot "formes" que generen disbarat territorial a l'empar del poder polític. Podem avançar en aquest capítol introductori, la necessitat d'obrir més i millors vies de diàleg entre les parts, sense abdicar als raonaments que justifiquen un desenvolupament just o necessari.

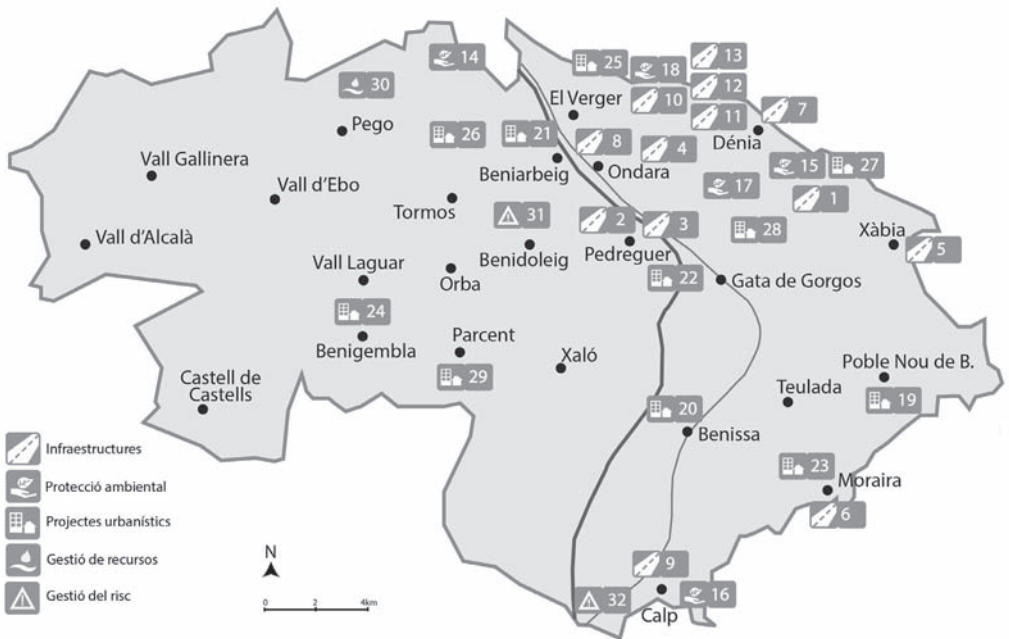
Com deia Joan Romero: "Preocupa hasta qué punto el modelo de crecimiento disperso y de ocupación desordenada y depredadora del territorio en áreas litorales y en algunos espacios rurales más interiores, se aleja totalmente de las directrices europeas que apuestan por nuevas formas de gobernanza democrática y por la gestión prudente del territorio y de los recursos".

EL PAÍS, 25/12/2005. Capitalismo de Casino.

La pròpia coautora d'aquestes línies, Maria Josep Ripoll, en el seu treball *Pressions i Conflictes territorials en el litoral mediterrani: La Marina Alta*, assenyalava: "El nou escenari començat amb la crisi del sector de la construcció, suposa un punt d'inflexió en el model econòmic que la nostra societat havia escollit. La principal característica d'aquest model amb el que ens havien desenvolupat ha estat l'aprofitament d'una conjuntura global favorable, en el moment en que aquesta s'ha esvaït la nostra economia ha trontollat". Ripoll, obri la porta en la seua investigació a nous treballs al recomanar "la reflexió, per a sorgir de la crisi amb la lliçó apresada i treballar per assolir un model territorial més sostenible" (RIPOLL BERENGUER, MJ. 2007:155).

Una vegada punxada aquesta *bombolla immobiliària* i que ens afecta plenament en l'actual situació de crisi econòmica, i conegudes les últimes sentències del Tribunal Suprem que avalen la necessitat de més i millor informació i participació pública en els plans urbanístics, la qüestió queda una mica més clara.

Principals conflictes socioterritorials a la Marina Alta 1960 - 2013

LLEGENDA DEL MAPA “Principals conflictes socioterritorials a la Marina Alta 1960-2013”

Infraestructures:

1. Carretera i repetidor del Montgó (Dénia, anys 70).
2. Traçat autopista AP-7 (Pedreguer, anys 70).
3. Instal·lació planta asfàltica (Pedreguer, anys 70).
4. Localització planta de tractament de residus urbans (Ondara, anys 90).
5. Ampliació del port de Xàbia (Xàbia, anys 90).
6. Ampliació del port de Moraira (Teulada-Moraira, anys 90).
7. Canvi configuració del port de Dénia (Dénia, anys 1991-94).
8. Variant d'Ondara (Ondara, 1998-2006).
9. Ubicació subestació elèctrica (Serra d'Oltà, Calp, 2004).
10. Localització planta dessaladora (Dénia, 2006-actualitat).
11. Ubicació subestació elèctrica (Dénia, 2006).
12. Instal·lació gasoducte “Montesa-Dénia-Illes Balears”. (Platja Les Deveses, Dénia, 2007).
13. Traçat del tren Gandia-Dénia (Dénia, 2009-actualitat).

Protecció ambiental:

14. Conflictes al Parc Natural de la Marjal de Pego-Oliva (Pego, anys 80-90).
15. Conflictes al Parc Natural del Montgó (Dénia, anys 80-90-00-10).
16. Conflictes al Penyal d'Ifac - Salines - Banys de la Reina (Calp, anys 80-90-00).
17. Conflictes pel Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó (Dénia-Pedreguer-Gata, anys 90).
18. Regeneració platja de l'Almadrava (Dénia, final dels 90 - dècada 2000).

Projectes urbanístics:

19. Cumbres del Sol - Puig de la Llorença (Poble Nou, 70-80).
20. Planejament urbanístic de Benissa (PGOU i PAI Llobella, Beniver 1, Tossal del Tender, Monserra 2 i 3, Benissa-Golf, gestió paisatge protegit Serra de Bèrnia i del Ferrer), (Benissa, 2003-2013).
21. Conflicte camp de golf Segària-Vinyals (Ondara, 2004).
22. Conflicte urbanització Les Sorts (Gata de Gorgos, 2004-06).
23. Conflicte urbanització El Portet (Teulada-Moraira, 2004).
24. Conflicte per projecte urbanístic al Coll de Rates (Benigembla, 2004-2005).
25. Conflicte PAI Almadrava-Molins (Dénia, 2004-06).
26. Conflicte urbanització Penya Roja (Pego, 2006).
27. Conflicte Pla de Reforma Interior de les Rotes (Dénia, 2006).
28. Conflicte urbanització zona del Pinaret (Jesus Pobre, 2006-09).
29. Conflicte urbanístic PAI la Solana, Cantalar i el Replà (Parcent, 2006-2011).

Gestió dels recursos hídrics:

30. Guerra de l'aigua (Pego-Oliva-Dénia, 1983-1985).

Gestió del risc:

31. Gestió del risc d'inundació al riu Girona (pobles de la conca, 2007-actualitat).
32. Gestió del risc d'inundació a Calp (Calp, 2007).